Theory of judicial security

Olesia Bordun¹

Received: 2021-02-26

Accepted: 2021-04-02

DOI: <http://doi.org/10.46489/gpj.2021-1-1-2>

Abstract. In this article, we have attempted to generalise the current theory of judicial security. We emphasised that traditionally the judicial security theory includes a set of scientific views on the security of the court, judge, justice system and participants in the trial, and the status of the Judicial Protection Service. We briefly described the history of judicial security and drew attention to the reforms of recent years. An analysis of international judicial standards has shown that the security of the judiciary correlates to its independence. We proposed an interdisciplinary adaptation of the judicial security methodology, considering the limitations of specialised research on the subject. As a result, we concluded that the lack of a sole methodological guideline produces uncorrelated changes in the judicial security system elements. To systematise the theory of security of the judiciary, we propose to consider the methodological basis of international standards of justice.

Keywords: judicial power, judicial security, international standards of judiciary, judicial reform.

¹ Olesia Bordun, lecturer, Department of judiciary, prosecution and advocacy, Lviv university of business and law, Kulparkivska, 99, 79021 Lviv, Ukraine, e-mail: olbordun@meta.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2801-0609>

ВСТУП

Очевидно, що вирішення глобальних проблем безпеки судової влади на рівні підзаконних актів є практично неможливим, свідченням чому став, зокрема, перехідний період від ліквідації спецпідрозділу «Грифон» до утворення ССО, на час якого питання безпеки судів регулювалось підзаконними актами та було доволі проблемним. Глобальний погляд на проблематику безпеки судової влади вимагає, з методологічної точки зору, не лише уваги до нормативно-правових основ її організаційного забезпечення, але й встановлення загальних вимог до судоустрійного законодавства, яким визначаються нормативні засади відповідних процесів. У такому ракурсі доходимо висновку про доцільність послідовного аналізу також міжнародних стандартів правосуддя, виконання яких є умовою втілення євроінтеграційних прагнень України.

Традиційно розвиток концептуальних засад безпеки судової влади як сукупності наукових поглядів щодо безпеки суду, судді, органів системи правосуддя та учасників судового процесу, а також статусу Служби судової охорони відбувається у методологічних рамках принципу незалежності суду (Council of Judges of Ukraine, 2018).

На жаль, у сучасних наукових працях як українських, так і іноземних авторів не спостерігається комплексного підходу у поглядах на безпеку судової влади. Досліджуючи певні елементи, як-то фізичну безпеку суду або ж безпеку судді, науковці часто обмежуються ними, не розглядаючи безпеку судової влади як систему, методологічну парадигму, у рамках якої має відбуватись формування концептуальних і правових засад забезпечення безпеки за кожним з напрямків. Отже, для напрацювання методичного підходу, що дозволить

обґрунтувати організаційно-правовий механізм забезпечення безпеки судової влади, звернемо увагу на наступне.

Відтак, *метою статті* є узагальнення теорії безпеки судової влади.

РЕЗУЛЬТАТИ

Досліджуючи питання правоохоронного забезпечення судочинства в Україні, Пчелін В. Б. (2017) звернув увагу на те, що в умовах недостатнього фінансування Служби судової охорони ДСА України завдання із правоохоронного забезпечення судочинства покладаються на органи поліції й Національної гвардії, котрі, у зв'язку з недостатнім кадровим потенціалом і неналежним фінансуванням не можуть в ефективній спосіб виконувати таке завдання. Науковець підкреслює, що через відсутність належного правоохоронного забезпечення діяльності органів судової влади, принцип незалежності судді й судової гілки влади загалом зазнає чималих порушень. Аналізуючи ще у 2010 р. перспективи реформування служби судової міліції, Ігонін Р. В. (2010) наголошував, що такий орган має відноситись до системи судоустрою України та бути підпорядкованим і підконтрольним органам суддівського самоврядування. До основних повноважень, якими на думку науковця мав би володіти відповідний орган, слід було б відносити право складати протоколи про адмінпорушення і накладати адмінстягнення за вчинення будь-яких адмінпорушень що посягають на авторитет правосуддя або перешкоджають нормальному функціонуванню суду, зокрема, прояв неповаги до суду, невжиття заходів щодо виконання окремої ухвали суду та ін.

Вже у пореферменний період організаційно-правові проблеми створення та діяльності служби судової охорони в Україні дослідили Зуєва І.І. та

Приступ В.М. (2019). Науковцями досліджено повноваження ССО, виявлено проблемні питання механізму їх реалізації та законодавчі неузгодження затверджених положень, запропоновано шляхи вирішення проблем. Науковці доходять висновку, що у нормативному плані за результатами проведених реформ «створено потужну і водночас громіздку інституцію зі складним механізмом регулювання, який дублює повноваження працівників Національної поліції, Національної гвардії тощо, проте прямо не передбачає взаємодії між ними, що потребує законодавчого вирішення». Доцільною науковці вважають також реорганізацію Служби судових розпорядників з підпорядкуванням її ССО.

Питання державного контролю за діяльністю ССО досліджував Кіпчарський О. М. (2020). У його праці знайшла обґрунтування теза про те, що державний контроль за діяльністю ССО є системою організаційно-правових форм забезпечення додержання принципу верховенства права, виконання поставлених завдань та реалізації управлінських рішень в діяльності Служби судової охорони, який здійснюється ДСА України та ВРП задля забезпечення безпеки і незалежності суду.

Шпенова П. Ю. (2019), досліджуючи питання організації роботи апарату суду торкається також проблематики організаційно-правових засад діяльності ССО. Звертаючи увагу на особливості статусу працівників ССО, а також те, що пости ССО не віднесено до структурних елементів апарату суду, науковець відзначає, що керівник апарату суду або голова суду не мають повноважень щодо вирішення кадрових, дисциплінарних, організаційних питань, які стосуються особового складу постів, визначення порядку їх роботи тощо, а лише можуть вирішувати питання щодо обладнання об'єктів охорони

відповідними інженерно-технічними засобами. На думку Шпенової П. Ю., позбавлення голови суду та керівника апарату суду можливості регулювання діяльності ССО може знизити ефективність вирішення багатьох організаційних та функціональних питань на місцях.

Бачимо, що предметна область організаційно-правових засад утворення та функціонування ССО є доволі вузькою та не стосується декількох важливих питань, зокрема, захисту судової влади від можливих загроз у найширшому розумінні, а також конкретних гарантій діяльності судді.

З цього приводу слід погодитись з Саленко О. щодо того, що «Інтеграційні процеси, що відбуваються в різних регіонах та на різних континентах між країнами з різними правовими традиціями, відрізняються за темпом, способом, формою та змістом. Обов'язковою умовою інтеграційних процесів, що відбуваються у світі, є створення спільного правового простору для регулювання міжнародних відносин через гармонізацію правових приписів національного законодавства із загальновизнаними міжнародними стандартами» (Salenko, 2014, 263).

Досліджуючи міжнародні стандарти ефективності судової системи, Москвич Л. М. (2009) наголошує, що під стандартом слід розуміти певний зразок (еталон, модель), що приймається за вихідний для порівняння з ним інших подібних об'єктів чи явищ. Опираючись на результати дослідження Іваночко І. Б. (2015), можемо стверджувати, що міжнародні стандарти правосуддя містяться у таких міжнародних документах, як Європейська хартія про статус суддів, Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя; Рекомендація СМ/РЕС (2010) 12 КМРЕ, Висновках КРЕС, а також рекомендаціях Європейської Комісії «За демократію через право». Як підкреслюють Короєд

С. О. та ін. (2015), ключові міжнародні стандарти дають загальні орієнтири державам у побудові механізмів судочинства та судових систем.

У Основних принципах незалежності судових органів (1985) закріплено, що судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Також наголошується, що не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, а судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Відповідні положення віднесено до частини, присвяченої гарантіям незалежності судових органів.

Ризики, що можуть виникати у зв'язку з професійною діяльністю судді у контексті розгляду окремих справ, визнаються у міжнародних стандартах як такі, що варті уваги та можуть мати наслідком передачу справи до спеціалізованого суду. Так, у Висновку №8 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Роль суддів у захисті верховенства права та прав людини в контексті тероризму» (2006), КРЕС визнає, що «місцеві обставини або потреби, які мають стосунок до безпеки суддів, можуть іноді виправдовувати звернення до спеціалізованих судів, які мають компетенцію щодо справ про тероризм». Також, наприкінці даного висновку, КРЕС підкреслює необхідність забезпечення державою безпеки слідчих, суддів та персоналу судової системи, залучених до вирішення питань, пов'язаних з тероризмом.

У Загальній (Універсальній) хартії судді (1999) спостерігається досить цікавий підхід. Стаття 8 має назву «безпека офісу». Її зміст, однак, вказує на те, що мова йде не про суд, а дійсно про робоче місце судді. Абзац перший

цієї статті вказує на те, що суддя не може бути затриманий чи переміщений з офісу, за винятком випадків, передбачених законом та тільки на підставі рішення дисциплінарного органу з чітким дотриманням процедури. У абзаці другому вказується на важливість встановлення гарантій забезпечення умов діяльності довічно чи на певний строк, що дозволить «не піддавати небезпеці його незалежність». Останній абзац присвячено гарантії попередження зміни віку виходу судді на пенсію.

Тісний зв'язок безпеки та незалежності судді простежується крізь призму вимог міжнародних стандартів щодо забезпечення фінансової безпеки суддів. Так, у Висновку №11 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень (2008) наголошується, що якість ухвалення рішень залежить від виділення адекватних людських, фінансових та матеріальних ресурсів кожній судовій системі, а також від забезпечення фінансової безпеки кожного судді у відповідній системі.

У міжнародних стандартах спостерігається достатньо мало конкретних рекомендацій щодо побудови організаційно-правових механізмів забезпечення безпеки судової влади. Чи не єдиним прикладом у цьому контексті є згадка у Висновку №14 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій (2011) щодо того, що відео-конференцзв'язок може полегшити проведення судових засідань з точки зору покращення безпеки та відібрання свідчень в свідків та експертів.

Як слушно зауважує Корнієвський О. (2008), суспільна безпека органічно пов'язана з особистою безпекою громадян, яка становить комплекс

суспільних інтересів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. На думку Тихого В. П. (2016), безпека людини – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Боднар О. Б. (2011) зауважує, що право на безпеку означає можливість користування соціальним благом; володіти ним означає користуватись благом – в іншому випадку воно не має ніякого сенсу.

Оскільки за напрямком професійної безпеки суддів наукові дослідження практично відсутні, поглянемо на дослідження за спорідненими напрямками.

Досліджуючи професійну безпеку працівників Національної поліції, Михайлова Ю. О. (2015) наголошує: «Для будь-якого підприємства, установи, організації стан безпеки її персоналу визнається одним із важливих критеріїв і показників ефективності та якісної роботи. Не стане винятком й Національна поліція, адже від рівня правової захищеності поліцейського, його особистої безпеки буде залежати якість та ефективність роботи всієї Національної поліції».

Вивчаючи професійну безпеку військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Ковальська І. Е. (2011) формулює два вкрай важливі положення: по-перше стосовно того, що «діяльність персоналу ДПСУ є тим специфічним видом праці, що призводить до порушення його особистої безпеки»; по-друге – що «особиста безпека військовослужбовців ДПСУ за своєю структурою містить три тісно пов'язані компоненти: фізичний, психологічний і професійно етичний».

Достатньо цікаві з методологічної точки зору перспективи відкриваються у разі спроби поширення концепції кадрової безпеки на сферу організації роботи судів. Такий підхід може видатись дискусійним, адже у міжнародному науковому полі питання кадрової безпеки досліджуються передусім на базі підприємств і відносяться до сфери економічної науки, хоча питання, які піднімаються у таких дослідженнях мають безумовно правову природу. Приміром, Ковтиш О. П. (2015), ґрунтовно дослідивши питання кадрової безпеки доходить висновку щодо доцільності тлумачення кадрової безпеки «як підсистеми економічної безпеки підприємства, що покликана підтримувати стабільне функціонування і поступальний розвиток організації, досягнення поставлених цілей (стратегічних та тактичних) і результатів шляхом формування, постійного забезпечення та моніторингу оптимальних умов відтворення персоналу, нарощення його потенціалу як основи стійкості до загроз у контексті тісного взаємозв'язку із середовищем. У цьому випадку модифікації стосуватимуться передусім статусу державного службовця, а також особливостей антикорупційного законодавства, що застосовується у цій сфері. Схожі спроби за напрямком адаптації методології кадрового менеджменту здійснювались у вітчизняній юриспруденції. Зокрема, Оліфіренко Л. Д. та Віктор Т. М. (2015) наголосили, що реформування судової системи України передбачає впровадження ефективних методів адміністрування та вимагає переосмислення ролі кадрового менеджменту в органах судової влади, спрямованих на формування висококваліфікованого апарату суду з позицій підвищення вимог державного управління до забезпечення міжнародно-правових стандартів, а Чаку Є. В. (2012) відзначив, що кадрове та

матеріально-технічне забезпечення судів мають важливе значення для забезпечення ефективної організації та діяльності судових установ й, відтак, підтримання їх на належному рівні має бути першочерговим завданням державної політики.

У випадку зі спробою застосування такого підходу до сфери формування і розвитку суддівського корпусу методологічні обмеження посилюються у зв'язку з особливостями статусу судді.

Подібна міждисциплінарна адаптація методології з урахуванням обмеженості профільних досліджень за предметом забезпечення безпеки судової влади може стати сталим підґрунтям розвитку наукових поглядів за даним напрямком. З урахуванням практично повної відсутності комплексних досліджень безпеки суду та органів системи правосуддя вважаємо за можливе звернути увагу на концепцію організаційної безпеки, елементом якої, власне, виступає кадрова безпека організації.

Проаналізувавши низку джерел Суббот А. І. (2012) доходить висновку, що безпека організації – це стан такої діяльності організації, при якому відсутні або знаходяться в допустимих межах ризику фінансових, кадрових, виробничих втрат, забезпечується стабільність функціонування організації та діяльності її працівників у різних умовах.

Голіков І. В. (2014) за результатами поглибленого дослідження безпеки організації виокремив низку її складових, зокрема, фінансову, інформаційну, соціально-економічну, інституційно-правову, техніко-технологічну, інтелектуально-кадрову, силову та екологічну. Бачимо, що у цілому такий підхід відповідає теоретичним основам забезпечення національної безпеки та безпеки судів. Як ми виявили у ході дослідження національної безпеки, домінуючі

взорування про єдність її елементів та виокремлення окремих видів можуть бути перенесені і на рівень безпеки організації. За винятком порядку та значимості окремих складових, не бачимо жодних перешкод для їх застосування у якості класифікуючи чинників до діяльності з забезпечення безпеки судової влади. Зважаючи на те, що «екологія» тлумачиться як «взаємовідношення між організмом і оточуючим середовищем», екологічна безпека теж може вважатись одним з видів безпеки судової влади, особливо на тлі поширення вчення про сталий розвиток.

У цьому контексті, слід погодитись з тезою Каштеляна С. О. (2013) щодо того, що загальноприйняте штучне дроблення безпеки системи на окремі види і форми насправді є лише зручним методичним прийомом, способом моделювання реальних процесів, що дозволяє розглянути цю складну проблему у всій її різноманітності. На думку науковця, кожного об'єкта нескінченна кількість атрибутів. Звідси випливає, що і «видів безпеки» може бути нескінченна безліч. Але захист атрибута не може являти собою самоцінну задачу (так само, як атрибут є тільки властивістю об'єкта, хоча й істотною), а цінним є лише забезпечення безпечного існування самого носія цих властивостей. Ця гіпотеза підтверджується й міркуваннями Тихого В. П. (2016), котрий наголошує, що безпека виступає формою прояву своєї протилежності – небезпеки, і окремо від предмета не існує; вона є властивістю предмета, а не становить сам предмет.

ВИСНОВКИ

Сучасна теорія безпеки судової влади є розрізненою. Відсутність єдиного методологічного орієнтиру провокує ситуацію некорельованого розвитку окремих елементів системи забезпечення безпеки судової влади. За

результатами проведеного дослідження ми доходимо висновку, що для формування методичного базису забезпечення безпеки судової влади оптимальною основою слід вважати міжнародні стандарти правосуддя.

References

- Bodnar, O. B. (2011). Poniattia ta zmist prava liudyny na bezpeku ta yoho spivvidnoshennia z sumizhnymy pravamy. *Forum prava*, 1. 88-93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_18
- Chaku, Ye. V. (2012). Problemy kadrovoho ta materialno-tekhnichnoho zabezpechennia administratyvnoho sudochynstva. *Pravo i suspilstvo*, 2. 182-186.
- Council of Judges of Ukraine. (2018). Pro zakhody zabezpechennia bezpeky sudiv i suddiv, okhorony sudiv ta osib, kotri berut uchast u zdiisnenni sudochynstva <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065414-18#Text>
- Holikov, I. V. (2014). Sutnist ta evoliutsiia poniattia ekonomichna bezpeka. *Problemy ekonomiky*, 1. 309-314.
- Ihonin, R. V. (2010). Sudova militsiia Ukrainy v konteksti administratyvno-pravovoi reformy. *Advokat*, 9. 43-48.
- Ivanochko, I. B. (2015). Realizatsiia mizhnarodnykh standartiv shchodo statusu suddiv u khodi provedennia sudovo-pravovoi reformy v Ukraini. *Pravo.ua*, 1. 176-181.
- Kashtelian, O. (2013). Sutnist ta zmist poniattia "bezpeka" u konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy u prykordonnii sferi. *Chest i zakon*, 1. 17-21
- Kavtysh, O. P. (2015). Systemna pryroda kadrovoi bezpeky pidpriemstva. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, 12. 181-189.
- Kipcharskyi, O. M. (2020). Teoretyko-pravovi problemy derzhavnoho kontroliu za diialnistiu sluzhby sudovoi okhorony. *Pravovi horyzonty*, #23. 78-82. <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i23.p78>
- Korniievskyi, O. (2008). Kontsept suspilnoi bezpeky: suchasnyi naukovy-ekspertnyi dyskurs. *Ukrainska natsionalna idea: realii ta perspektyvy rozvytku*, 21 103-107
- Koroied, O., Kresina, I. O., & Prylutskyi, V. (2015). Kontseptsiiia reformuvannia sudovoi vlady Ukrainy. *Sudova apeliatsiia*, 3. 6-34.
- Kovalska, I. E. (2011). Osobysta bezpeka viiskovosluzhbovtiv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: sutnist, struktura ta sotsialno-psykholohichni chynnyky yii zabezpechennia. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 3. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_18
- Moskvych, L. M. (2009). Mizhnarodni standarty efektyvnosti sudovoi systemy ta yikh znachennia pid chas provedennia sudovoi reformy v Ukraini. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 2. 151-157.
- Mykhailova, Yu. O. (2015). Osnovni napriamy zabezpechennia bezpeky zhyttiediialnosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: seriia: Pravo*, 35, 2, 2. 156-157.
- Olifirenko, L. D., & Viktor, T. M. (2015). Rol kadrovoho menedzhmentu v mekhanizmi sudovoho administruvannia v umovakh reformuvannia sudovoi systemy Ukrainy. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 3. 176-185
- Osnovni pryntsypy nezalezhnosti sudovykh orhaniv. (1985). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
- Pchelin, V.B. (2017). Problemy pravookhoronnoho zabezpechennia sudochynstva v Ukraini. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnoho prava*, 5, 1. 224-229.

Salenko, O. V. (2014). Mizhnarodni standarty u sferi sudoustroiu ta statusu suddiv, yikh zmist i klasyfikatsiia. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 3 (7) 2014. 263–269.

Shpenova, P. Yu. (2019). Aktualni pytannia shchodo struktury ta chyselnosti aparatu sudu. *Sudova apeliatsiia*. 2. 84-93.

Subbot, A.I. (2012). Teoretyko-pravovi osnovy bezpeky diialnosti orhnizatsii ta yii pratsivnykiv. *Derzhava i pravo*, 55. 258-263

Tykhyi, V. P. (2016). Bezpeka liudyny: poniattia, pravove zabezpechennia, znachennia, vydy. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2. 31-46.

Vysnovok #11 Konsultatyvnoi rady yevropeiskyykh suddiv. (2008). https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf

Vysnovok #14 Konsultatyvnoi rady yevropeiskyykh suddiv. (2011). https://court.gov.ua/userfiles/R_14_2011_2011_11_9.pdf

Vysnovok #8 Konsultatyvnoi rady yevropeiskyykh suddiv. (2006). http://court.gov.ua/userfiles/visn_8_2006.pdf

Zahalna (Universalna) khartiia suddi. (1999). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text

Zuieva, I.I., & Prystup, V.M. (2019). Orhanizatsiino-pravovi problemy stvorennia ta diialnosti sluzhby sudovoi okhorony v Ukraini. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, #3. http://www.lsej.org.ua/3_2019/63.pdf